

Adquisició del canvi de rol i dels classificadors en el discurs narratiu en llengua de signes catalana (LSC) com a L2: un estudi pilot

Ryan Matthew Simoens (Barcelona)
Gemma Barberà (Barcelona)

Summary: A growing interest in the study of sign language linguistics deals with how the differences between the visual-gestural modality and the vocal-auditory modality affect the acquisition of a sign language by adults whose first language is a spoken language. This paper presents a pilot study on the acquisition of two essential and, to a large extent, specific characteristics of signed languages used in reference control: the nonmanual markers in role shift structures and classifiers. The comparison between native discourse in Catalan Sign Language (LSC) and adult learners of LSC as L2 with different levels of competence provides a careful insight into how these two reference mechanisms are used in the acquisition process. The present study analyses reference control in L2 signed discourse in terms of reference accessibility and the discussion is placed at the syntax-discourse interface. The detailed analysis shows how nonmanuals of role shift and classifiers play an important role in reference control, which implies an important position in the accessibility scale of discourse referents.

Keywords: accessibility, acquisition, Catalan Sign Language (LSC), classifiers, discourse referents, nonmanual markers, pronouns, reference control, role shift, second language (L2) ■

Received: 02-12-2019 · Accepted: 07-10-2020

■ 1 Introducció

La recerca en adquisició de les llengües de signes com a segones llengües (L2) és a dia d'avui un àmbit d'interès creixent.¹ Pichler i Koulidobrova

1 La redacció d'aquest article ha estat, en part, possible gràcies al projecte SIGN-HUB, que ha rebut finançament del programa de recerca i innovació Horizon 2020 de la Unió Europea amb el contracte d'acord número 693349, al Ministeri espanyol d'Economia i Competitivitat (FFI2015-68594-P) i al Govern de la Generalitat de Catalunya (2014 SGR 698). Volem agrair especialment la col·laboració dels estudiants del Grau de Traducció i Interpretació LSC i de l'Institut d'Estudis Catalans per posar a disposició les dades del Corpus de l'LSC. Gràcies també a la Silvia Gabarró-López i als editors per als suggeriments. Els possibles errors que pugui haver-hi són responsabilitat nostra.

(2015) suggereixen que l'augment en el nombre d'estudiants que aprenen llengües de signes exigeix actualment materials pedagògics basats en evidències empíriques d'estudis sobre l'adquisició d'aquestes llengües com a L2. Les sigles L2-M2 s'utilitzen precisament per a designar el procés d'aprendre una L2 d'una modalitat diferent a la llengua nadiua (Pichler & Koulidobrova, 2015). En conseqüència, plantegen qüestions importants sobre la naturalesa de l'adquisició de les llengües signades i com es relacionen els seus processos amb els que es troben en l'adquisició de les llengües parlades. Estudiar com els adults que tenen com a primera llengua una llengua parlada aprenen una llengua signada com a L2 mitjançant comparacions amb grups de control de signants nadius no només és important en la mesura que pot permetre una visió sobre l'adquisició de segones llengües que sigui independent de la modalitat de la llengua (és a dir, del canal en què es produeix i es percep), sinó que també permet una millor comprensió de la manera en què les construccions característiques de les llengües de signes s'estructuren i s'utilitzen de forma nadiua.

Tenint en compte els diferents canals a través dels quals es transmeten les llengües parlades i les llengües signades (modalitat oroauditiva i modalitat gestovisual, respectivament), alguns aspectes de les llengües de signes que no existeixen o es duen a terme a través de mecanismes que no tenen un paral·lisme directe en les llengües parlades poden resultar difícils per als estudiants oients sense experiència prèvia en el discurs signat. En les narracions en llengua de signes, per exemple, les estructures de canvi de rol (estratègies típiques de les llengües de signes que permeten transmetre les accions, pensaments o paraules del referent del qual es narra) i els classificadors amb funció anafòrica (sistema morfològic utilitzat per a expressar la ubicació i/o el moviment dels referents, la manera com els manipulem, així com també la forma i les dimensions que tenen) en són un exemple (vg. l'apartat 2.2). El discurs narratiu té un interès especial en els estudis d'adquisició de segones llengües perquè el seu ús exigeix un control de la llengua molt complet. El nivell discursiu requereix el coneixement no només de la gramàtica i el lèxic de la llengua que s'aprèn, sinó també de la pragmàtica del discurs (per exemple, el context, el coneixement compartit entre emissor i interlocutor, entre d'altres). Tal com es tractarà en detall més endavant (vg. l'apartat 2.3), Sorace i Serratrice (2009) consideren que aquesta interacció sintaxi-discurs és una interfície externa i que, per tant, és més difícil que els aprenents la utilitzin de manera nadiua. L'ús de la llengua en aquesta interfície sintaxi-discurs, juntament amb les expressions referencials característiques de la modalitat gestovisual, fa que l'adquisició

d'aquests elements en llengua de signes sigui una línia d'investigació interessant.

Bel, Ortells i Morgan (2014) van examinar signants avançats de llengua de signes catalana (LSC) com a L2 per provar la hipòtesi que els aprenents de llengües de signes sobreproduïen els pronoms de tercera persona a la interfície sintaxi-discurs, tal com ho fan els aprenents de llengües parlades (Sorace & Serratrice, 2009), en contextos en què els pronoms nuls serien suficients segons la teoria de l'accessibilitat (Ariel, 1990). Tot i això, l'abast d'aquest estudi no incloïa els contextos de canvi de rol i els classificadors, que eren inexistents a l'anàlisi de les dades, possiblement a causa de la naturalesa de la tasca d'obtenció de les dades. Igualment, Frederiksen i Mayberry (2015, 2016), que van investigar els estudiants de nivell intermig de llengua de signes americana (ASL), no van incloure els marcadors no manuals de canvi de rol com a elements d'expressió referencial, sinó que van agrupar i codificar el canvi de rol com si es tractés d'una anàfora zero, on se suposa que no hi ha cap marca explícita.

L'estudi pilot que presentem en aquest article mostra una anàlisi de l'ús que fan els adults aprenents d'LSC com a L2 dels classificadors i dels marcadors no manuals de les estructures de canvi de rol en el discurs narratiu, mitjançant la comparació amb els homòlegs signants nadius d'LSC. Els objectius de la recerca present se centren en (i) augmentar el coneixement sobre el control de la referència en el discurs narratiu en LSC; (ii) entendre quan els aprenents adults adquireixen l'ús correcte dels marcadors no manuals de les estructures de canvi de rol i dels classificadors i veure si l'ús incorrecte està relacionat amb una sobreproducció dels pronoms de tercera persona; i (iii) incloure i situar les estructures de canvi de rol i els classificadors en la jerarquia d'accessibilitat referencial en el discurs signat nadiu.

■ 2 Antecedents

■ 2.1 El control de la referència en el nivell discursiu

La capacitat d'un emissor de combinar amb èxit oracions cohesionades per crear un discurs coherent és una habilitat lingüística essencial. El gènere narratiu (és a dir, la narració d'històries o anècdotes, la descripció d'esdeveniments o converses, etc.) requereix aquest nivell d'ús de la llengua, que pot ser força complex a causa de la necessitat de combinar diferents tipus de coneixement. Quan hi ha diversos personatges i objectes dins d'una narració, els emissors han d'utilitzar expressions de referència adequades

per presentar-los, mantenir-los entre enunciats i reintroduir-los més tard en el discurs. Així, diferents hipòtesis han estat plantejades amb la intenció d'explicar com diferents tipus d'expressions de referència es consideren reeixides pels nadius en determinats contextos. La "Topicality Hierarchy" de Givón (1983), la "Givenness Hierarchy" de Gundel, Hedberg i Zacharski (1993) i l'"Accessibility Marking Scale" d'Ariel (1990, 2001) són algunes de les teories i obres més citades sobre aquest tema. Aquestes teories prediuen que s'utilitzen expressions lingüístiques més plenes per referir-se a entitats menys destacades o menys accessibles, és a dir, amb la funció d'introduir nous referents discursius, mentre que es prefereixen expressions de referència més lleugeres, com ara pronoms explícits i nuls (en el cas de les llengües que en tenen) quan els referents són més prominents o més fàcilment accessibles a l'espai cognitiu de l'interlocutor (és a dir, quan ja han estat introduïts prèviament o formen part del coneixement compartit immediat). Per exemple, a mesura que el discurs avança, un determinat referent pot ser destacat en diversos enunciats com a agent o tema. L'emissor transmet aquesta informació al destinatari mitjançant la utilització d'una expressió més lleugera (és a dir, un marcador d'accessibilitat elevat com un pronom o un pronom nul), tot aconseguint així que l'interlocutor mantingui el mateix referent en l'espai cognitiu. Tanmateix, quan l'emissor vol reintroduir un referent presentat anteriorment que no s'ha esmentat en els darrers enunciats, s'utilitzarà una expressió més plena (és a dir, un marcador de baixa accessibilitat, com ara un nom) per instruir l'interlocutor a recuperar aquell referent de la seva memòria. Cal tenir present, però, que la gran majoria d'estudis relacionats amb el control de referència es basen en investigacions sobre la llengua escrita.

Segons Barberà (2009) i Perniss i Özyürek (2014), en comparació amb la gran quantitat d'investigacions realitzades sobre aquest tema en llengües orals, se sap ben poc sobre els mitjans per transmetre referència en la modalitat gestovisual de les llengües de signes, especialment quant a les característiques derivades del canal de transmissió de la llengua. Un clar exemple d'efectes de la modalitat es refereix a l'ús de l'espai signic (que és l'espai tridimensional de davant del cos del signant que s'utilitza per articular signes i aportar significat) i a l'existència de dos articuladors manuals i com aquest fet pot afectar el manteniment de la cohesió referencial. McKee *et al.* (2011) i Wulf *et al.* (2002) es van fixar en l'ús dels índexs pronominals obtinguts versus pronoms nuls i van trobar que s'utilitzen expressions de referència més lleugeres com a resultat de l'accessibilitat dels referents en ambdues modalitats, ja que els pronoms explícits són més probables en

contextos de reintroducció que no pas en el manteniment del referent d'un enunciat al següent, on es prefereixen els pronoms nuls. Tot i això, Frederiksen i Mayberry (2016) afirmen que el repertori complet d'expressions de referència en llengua de signes encara no s'ha explicat a partir dels marcs de discurs existents.

Els marcadors no manuals de les estructures de canvi de rol i classificadors es fan servir per referir-se als referents introduïts anteriorment, però no tenen una contrapartida fàcilment comparable en les llengües parlades i, per tant, és difícil encabir-los en els marcs teòrics que impliquen unes categories lligades a les llengües parlades. El següent subapartat proporciona una descripció de les expressions de referència per controlar la referència en el discurs signat que són rellevants per al present estudi.

■ 2.2 Expressions referencials en les llengües signades

Les llengües de signes disposen d'un ventall molt ampli per a l'expressió de la referència. En primer lloc, una de les estratègies més utilitzades són els noms. L'utilització del nominal tant pot servir per a la introducció d'un referent discursiu, com per a la reintroducció. En segon lloc, una altra estratègia molt freqüent són els pronoms de tercera persona. Els pronoms funcionen en forma de signes índexos dirigits cap a un punt abstracte de l'espai associat amb el referent discursiu que s'esmenta (Figura 1) o bé cap a la direcció que ocupa la posició real del referent en el context immediat (Sandler & Lillo-Martin, 2006). Aleshores, es pot indicar aquesta localització espacial per fer referència al referent que s'hi associa (vg. Veiga en aquest dossier).

Figura 1.
Pronom de tercera persona

La següent categoria d'expressions de referència que es té en compte per als estudis sobre control de referència en llengua de signes són els pronoms nuls o anàfora zero (Beer Furtado, 2018; Bel, Ortells & Morgan, 2014; Frederiksen & Mayberry, 2015, 2016; Perniss & Özyürek, 2014). Per al cas de les llengües de signes, s'argumenta que hi ha dos tipus d'arguments nuls a causa de l'existència de dos tipus principals de verbs. Els investigadors afirmen que la referència nul·la amb els verbs de concordança (és a dir, els verbs que es mouen entre les localitzacions establertes per al subjecte i l'objecte de l'oració) està permesa gràcies a les característiques pròpies del verb (Sandler & Lillo-Martin, 2006). Un cop situats els referents a l'espai signic, un verb es pot moure entre les localitzacions que indiquen el subjecte i l'objecte del verb (Figura 2). Els verbs invariables, en canvi, no inclouen efectes de concordança en la forma morfològica del verb i per tant es diu que la referència nul·la amb aquest tipus de verb es permet pel fet que el referent sigui el tòpic discursiu (Sandler & Lillo-Martin, 2006). Frederiksen i Mayberry (2016) postulen que l'elecció d'un signant per utilitzar una referència nul·la amb un verb invariable es basa en el context d'entrada d'una oració quan es pronuncia. Per tant, els pronoms nuls es consideren un marcador d'accessibilitat elevat ja que el referent ha d'estar molt present en el context i en la ment dels interlocutors per tal que s'associï el referent correcte.

Figura 2. Verb direccional DONAR

El sistema morfològic dels classificadors en llengües de signes s'utilitza per a expressar la ubicació i/o el moviment dels referents, la manera com els manipulem, així com també la forma i les dimensions que tenen (Sand-

ler & Lillo-Martin, 2006). En LSC, com en la majoria de llengües de signes estudiades fins a la data, es distingeixen a dia d'avui tres tipus de classificadors: els semàntics, els manipuladors i els descriptius (Quer *et al.*, 2005). En el cas dels classificadors semàntics, que inclouen els d'entitat i els de part del cos, la forma de les mans representa el referent en conjunt i es pot desplaçar sobre l'espai signic per mostrar com es mou el referent. La configuració de les mans que expressen els classificadors semàntics formen unes categories que representen les característiques geomètriques i visuals del referent. Per exemple, la configuració del classificador d'entitat per a animals es pot realitzar de diferents formes, de manera que el referent animal a què es refereix dependrà de l'antecedent introduït prèviament. A la Figura 3 podem veure l'ús simultani de dos classificadors d'entitat: la mà activa (és a dir, la mà dominant en la realització dels signes, que generalment en el cas de les persones dretanes és la dreta) representa un animal pujant, mentre que la mà passiva (és a dir, la mà no dominant en els signes, que generalment a les persones dretanes és l'esquerra) representa el classificador d'arbre. En aquest context, sabem que el classificador d'entitat es refereix al gos, ja que és l'animal amb potes introduït prèviament en el context del discurs. El moviment del classificador d'animal i la seva posició respecte al classificador d'arbre són lingüísticament significatius en la mesura que es tracta de relacionar el moviment, la posició i l'orientació dels referents de la

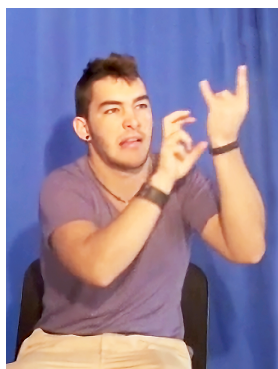

Figura 3. Articulació simultània de classificadors d'entitat per 'arbre' i 'animal'

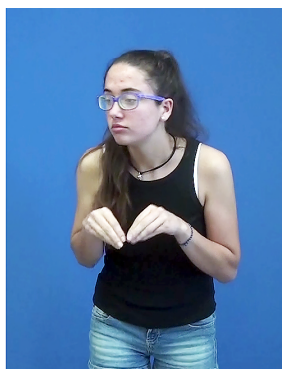

Figura 4. Classificador de part del cos de potes d'animal

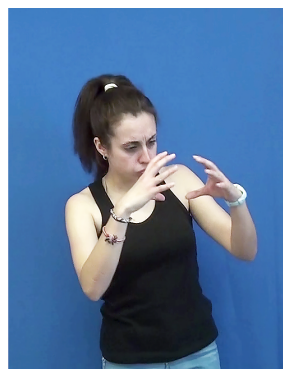

Figura 5. Classificador manipulador descriptiu d'agafar una peixera

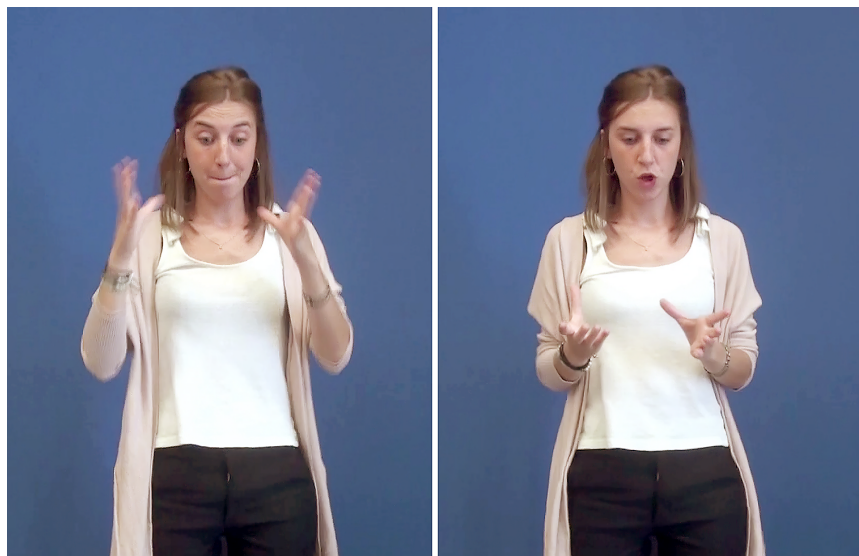

Figura 6. Classificador descriptiu de la forma d'una peixera

narració. Tal com indica el nom, els classificadors de parts del cos es refereixen a parts del cos de referents animats, com ara humans o animals. A la Figura 4 podem observar un exemple de classificador de part del cos de les potes del gos. Els classificadors manipuladors representen com manipulem els objectes. A la Figura 5 observem el classificador manipulador que representa agafar una peixera. Finalment, els classificadors descriptius es produeixen quan el moviment de les mans representa la forma i/o les dimensions del referent. La Figura 6 mostra un exemple de classificador descriptiu del contorn d'una peixera.

La darrera estratègia d'expressió de la referència rellevant per als objectius del present estudi són les conegudes com estructures de canvi de rol. El canvi de rol permet transmetre les accions, pensaments o paraules del referent del qual es narra. El canvi de rol es considera una estratègia referencial característica d'un discurs signat expert, que molt sovint apareix en el discurs narratiu, entre d'altres (Lillo-Martin, 2012). Un altre tipus de canvi de rol, anomenat "acció construïda", es produeix quan el signant adopta el rol d'un referent per a representar les seves emocions i accions. Per a aquest tipus, les expressions facials lingüístiques i afectives del signant i els seus moviments, postures i gestos tenen la intenció d'expressar

les del referent durant la narració de l'esdeveniment (Frigola & Quer, 2006; Quer, 2011 i 2016). El factor important que uneix aquests dos tipus de canvi de rol és que els esdeveniments es presenten des del punt de vista del referent i no des del punt de vista del narrador. Frigola i Quer (2006) descriuen detalladament els marcadors no manuals utilitzats en LSC per introduir el canvi de rol, que són: una lleugera inclinació del tors cap al costat de l'espai sígnic on s'associa el referent del qual se'n reproduïx el discurs (pensaments o discurs verbal/signat), canvi en l'expressió facial, canvi en la direcció de la mirada i canvi en la posició del cap. La Figura 7 i la Figura 8 mostren un exemple de canvi de rol i d'acció construïda, respectivament.

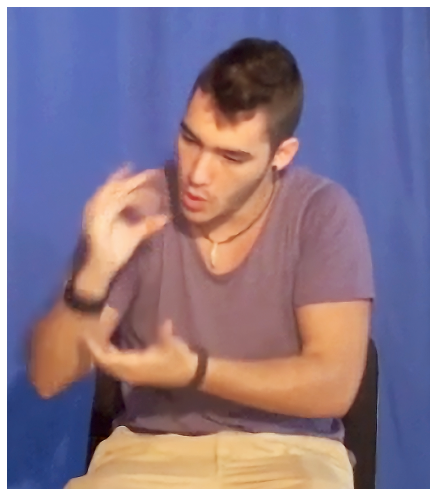

Figura 7. Canvi de rol (el noi diu al gos, “ves amb compte”)

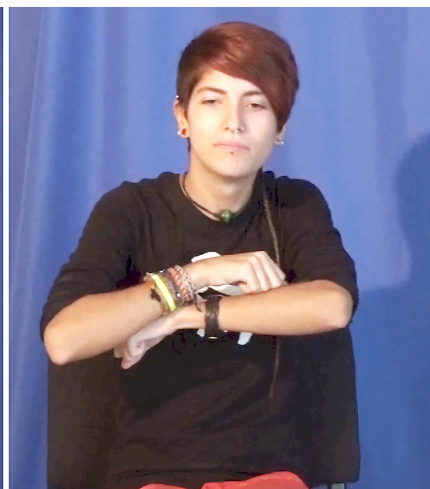

Figura 8. Acció construïda (el noi mira per la finestra)

Les estructures de canvi de rol impliquen un canvi en la referència pronominal. És a dir, en el canvi de rol, un pronom que assenyalí cap el pit del signant no fa referència al signant real, sinó al referent del qual s'està reproduïnt el discurs. Així mateix, les localitzacions espacials associades a referents, utilitzades per pronoms de tercera persona o verbs de concordança, fan referència al context narrat, en lloc de referir-se al context real d'enunciació. En els contextos d'acció construïda, sovint s'utilitza el punt de vista del narrador, d'una banda, el punt de vista del personatge, de l'altra, i fragments en què els dos punts de vista es fusionen, tot mostrant un exemple de simultaneïtat d'expressió de referents. Aquestes construc-

cions simultànies de punt de vista són les més costoses d'adquirir en poblacions d'estudiants L2-M2 (Kurcz, Mullaney & Occhino, 2019). Els marcadors no manuals permeten associar el discurs amb el referent pertinent de l'univers discursiu i són una característica molt rellevant (Herrmann & Steinbach, 2012; Lillo-Martin, 2012; Quer, 2011). Per aquest motiu, les marques no manuals, tant específiques de la modalitat gestovisual, són la característica rellevant del canvi de rol que tindrem en compte a l'hora de fer el seguiment del control de referència.

Alguns estudis han examinat expressions de referència de les llengües signades respecte a la teoria de l'accessibilitat presentada a l'apartat 2.1. En un estudi sobre l'LSL, Barberà i Quer (2018) analitzen els classificadors de parts del cos com un cas d'anàfora associativa associada al referent discursiu corresponent. De fet, són les construccions de canvi de rol les que permeten fer l'enllaç entre aquest tipus de classificador, com una forma anafòrica molt infraespecificada, i l'antecedent corresponent, i a la vegada convertir-lo en el referent més prominent en un moment determinat del discurs signat. La Figura 9 mostra com Frederiksen i Mayberry (2016) incorporen els classificadors en ASL a l'escala d'accessibilitat, amb els classificadors descriptius i els noms com a expressions plenes de menys accessibilitat

Accessibilitat del referent

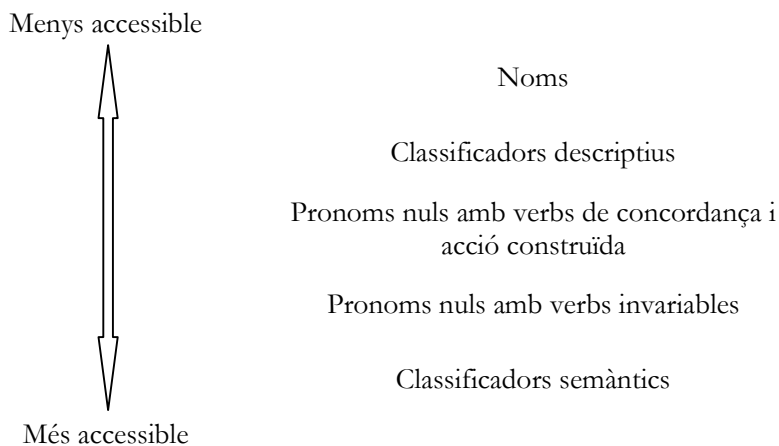

Figura 9. Expressions referencials a l'escala d'accessibilitat, de Frederiksen i Mayberry (2016)

tat, i els classificadors semàntics com a expressions més lleugeres que marquen una accessibilitat alta. A causa de la interpretació de les autores nord-americanes de l'acció construïda, aquesta expressió de referència se situa al mateix nivell que els pronoms nuls amb verbs de concordança, a un nivell intermig. Tanmateix, aquest resultat és difícil d'interpretar sense tenir en compte els marcadors no manuals explícits de canvi de rol (i d'acció construïda).

■ 2.3 Adquisició L2-M2: el control de la referència en llengües signades

S'han postulat diferents teories per explicar per què l'aprenentatge d'una L2, fins i tot en els nivells més experimentats, es troba amb dificultats importants per controlar les referències a nivell discursiu. Segons Pichler i Koulidobrova (2015), la transferència ha estat durant molt de temps una important línia de recerca sobre els errors d'L2. Tenint en compte que els aprenents adults d'una L2 comencen amb un sistema de referència completament adquirit en el seu primer idioma (L1), les narracions en L2 que produeixen poden estar influenciades pels patrons de forma de referència de l'L1. Atès que les característiques lingüístiques són entitats abstractes, realitzades tant en la parla com en els signes, no hi ha cap raó per pensar que la transferència no es produeix entre modalitats (Pichler & Koulidobrova, 2015).

La sobreproducció de pronoms de tercera persona i de noms en contextos de manteniment s'ha demostrat en diverses parelles de llengües parlades (Hendriks, 2003) i s'ha proposat com un producte de transferència negativa. Tanmateix, també s'ha trobat en narracions L2 on tant l'L1 dels aprenents com l'L2 permetien pronoms nuls, per la qual cosa la transferència no sembla ser-ne una causa plausible. Per aquest motiu, Sorace (2011) argumenta que la sobreproducció és el resultat de la vulnerabilitat de la interfície sintaxi-discurs sota la Hipòtesi de la Interfície. Aquesta hipòtesi prediu una millor competència en sintaxi a nivell oracional que en la interfície sintaxi-discurs (Bel, Ortells & Morgan, 2014). Sorace i Serratrice (2009) afirmen que l'ús de la llengua en aquesta interfície "externa" requereix la integració del coneixement intern (és a dir, la sintaxi) i del coneixement extern (és a dir, la pragmàtica del discurs) que comporta un cost de processament més elevat i, per tant, limitacions en les narracions dels estudiants d'una L2. Així, el fet que el control de la referència en les narracions constitueixi la interacció de la morfosintaxi i la pragmàtica del discurs pot dificultar l'adquisició plena de l'L2 per part dels aprenents, tot donant lloc

a estratègies de sobrecompensació, com ara la sobreproducció i l'excés de marques gramaticals (Bel, Ortells & Morgan, 2014).

Lillo-Martin i Quadros (2011) consideren que l'ús de la interfície sintaxi-discurs, unit a la necessitat d'utilitzar estructures difícils, pot provocar una vulnerabilitat respecte al control de referència. Aquest estudi defensa que per fer servir les estructures de canvi del rol, per exemple, els signants han d'entendre les condicions del discurs signat a l'hora d'utilitzar les diferents expressions de referència i referir-se a les localitzacions espacials prèviament establertes mitjançant l'ús de marcadors no manuals. Aquesta és una tasca robusta i costosa per als aprenents en contextos L2-M2. Sembla ser que els aprenents d'una L2, tant els que estan en procés de desenvolupar les seves competències en la nova llengua com els que es troben en un nivell avançat, poden tenir dificultats amb els processos que tenen lloc en la interfície externa. Tot i això, Montrul (2011) afirma que no es pot atribuir certs problemes a la Hipòtesi de la Interfície perquè les característiques dels entorns d'aprenentatge d'idiomes, com ara el tipus d'exposició d'idiomes i factors relacionats amb l'aprenentatge, l'edat d'adquisició, la memòria de treball i la motivació, són aspectes influents en les dificultats d'adquisició. De la mateixa manera, White (2011) ha postulat que la interfície sintaxi-discurs no és un sistema absolut. L'autor explica que no totes les interfícies ni tots els fenòmens de certa interfície són igual de problemàtics i afirma que el parell L1-L2 també pot tenir un paper important. Aquest darrer punt és especialment interessant quan es tracta d'adquisició de llengües de modalitat diferent. Montrul (2011) també afirma que l'adquisició incompleta es pot deure efectivament a errors de transferència, sobretot quan hi ha estructures de l'L2 que no existeixen o que existeixen de diferents formes en comparació amb la llengua materna dels aprenents. Atès que les llengües de signes fan ús de mecanismes com el canvi de rol i els classificadors, els adults amb una primera llengua oral com el català o el castellà poden afrontar obstacles a l'hora d'utilitzar aquestes formes referencials a causa de dificultats a la interfície sintaxi-discurs, però també perquè requereix molta aportació i pràctica per comprendre i emprar correctament.

■ 3 Estudi pilot sobre l'LSC

Davant la importància de les estructures de canvi de rol i dels classificadors per a la gramàtica del discurs signat, aquest estudi pretén centrar-se en aquests aspectes, que són inherents a la modalitat gestovisual. Les preguntes de recerca (PR) i les hipòtesis (H) que seguim apareixen llistades a continuació.

PR1: Els estudiants adults d'LSC són més explícits en el seu ús d'expressions de referència, és a dir, utilitzen més signes pronominals de tercera persona i més noms per al manteniment de la referència que els signants nadius? Aquest fenomen es veu més destacat en els nivells inicials d'aprenentatge en comparació amb els més alts?

H1: Els aprenents d'LSC en aquesta mostra sobreproduiran pronoms i noms per tal de mantenir els referents, tal com es va trobar a Bel, Ortells i Morgan (2014) també per a l'LSC. Pot ser que aquest excés tingui més protagonisme en els nivells d'aprenentatge inferiors.

RQ2: Hi ha alguna relació entre l'ús de les estructures de canvi de rol i de classificadors, respecte el nombre de pronoms explícits? És a dir, a mesura que els estudiants avancen en la seva adquisició de l'LSC, utilitzen cada cop més construccions de canvi de rol i de classificadors, deixant així enrere l'ús dels pronoms?

H2: El nivell d'adquisició d'un aprenent afectarà el nombre de pronoms, els contextos de canvi de rol i les construccions de classificadors utilitzades en les narracions per al control de la referència. Més concretament, a mesura que augmenta el grau d'aprenentatge d'LSC, disminuirà el nombre de signes que s'utilitzen com a pronoms explícits. Això és en part motivat per l'ús d'estructures més típiques de l'LSC, com són el canvi de rol i les construccions classificadores.

RQ3: És comparable la freqüència d'ús dels marcadors no manuals de les estructures de canvi de rol entre els aprenents d'LSC i els signants nadius?

H3: Els aprenents d'LSC, en general, faran servir correctament la mirada i la posició del cap per marcar el canvi de rol, atès que són els marcadors sobre les quals els professors d'LSC insiteixen en les classes. És possible que facin un sobreús de la inclinació del tors, utilitzat només el 48% de les vegades en les dades de nadius de llengua de signes alemanya (DGS) a Herrmann i Steinbach (2012), i aquest resultat podria estar relacionat amb la sobreproducció, ja que un canvi de posició corporal ja és una marca no manual de canvi de rol.

■ 3.1 Metodologia

■ 3.1.1 Participants

Els signants analitzats corresponen a dos grups diferents. Les dades de la parella de signants Sords nadius es van extreure del Corpus de l'LSL (Institut d'Estudis Catalans) i es tracta d'una parella home-dona de l'àrea de Barcelona, d'entre 18 i 30 anys, membres de família de Sords signants, inclosos pares, avis, germans i tiets, que van adquirir per tant l'LSL des del naixement i que van ser escolaritzats en centres bilingües, amb el català i l'LSL com a llengües d'ús. Aquesta parella van servir com a grup de control amb el qual es podia comparar la mostra d'aprenents d'LSL com a L2. Aquest segon grup consta de quatre estudiants de diferents nivells d'aprenentatge, un de cada curs del Grau de Traducció i Interpretació de la Universitat Pompeu Fabra. Els quatre signants d'L2 eren totes dones, d'entre 18 i els 22 anys, procedents de Catalunya o les Balears. Totes havien començat a aprendre l'LSL en començar el grau i cap d'elles no havia repetit cap curs. Totes parlen català o català i castellà a les seves llars i prèviament havien estudiat almenys una llengua oral, incloent-hi només el francès, només l'anglès o el francès i l'anglès. És important destacar que cap d'elles havia estudiat una llengua de signes prèviament a començar els estudis de grau, així com tampoc tenien cap familiar o amic Sord signant. La participant del primer any de grau havia completat aproximadament 400 hores de treball en LSL en el moment dels enregistraments. Els participants dels 2n, 3r i 4t anys havien acumulat aproximadament 600, 1.025 i 1.725 hores respectivament al llarg del estudis de grau. La uniformitat de les participants en aquests aspectes és ideal, atès que l'adquisició de segones llengües pot ser influenciada per diversos factors. D'aquesta manera, esperàvem que el seu any en la titulació (és a dir, el nombre d'hores d'instrucció i pràctica formal) sigui l'única variable independent que afectés el seu ús de diferents expressions de referència, especialment el canvi de rol i els classificadors.

■ 3.1.2 Materials

Els materials incloïen una càmera de vídeo per enregistrar les narracions dels signants, un ordinador portàtil on es descarregaven els vídeos per a l'anàlisi, un qüestionari de metadades, un formulari empíric de protecció de dades i els materials per a l'obtenció de les dades. Aquest material consistia

en un llibre d'imatges sense text titulat *Frog, where are you?* (Mayer, 2009), que representa la història d'un nen i el seu gos que surten a la cerca d'una granota que havien guardat dins d'una peixera i que s'havia escapat mentre dormien. Al llarg del llibre, el noi i el seu gos busquen la granota en diferents escenaris (casa, bosc i estany) on es troben amb objectes inanimats (arbre, pedra i tronc) i es troben enfrontats per diferents animals (talp, mussol, cérvol i abelles). La necessitat de descriure com apareixen i es mouen els diversos personatges provoca la introducció, el manteniment i la reintroducció de referents al llarg del discurs. De la mateixa manera, les interaccions i relacions espacials entre el noi i el gos i les entitats esmentades anteriorment condueixen a l'ús proliferat de construccions de classificadors. També es produeix el canvi de rol, ja que els narradors han de canviar sovint entre els personatges a mesura que es retroben les seves accions, pensaments i fins i tot actes discursius. La decisió d'utilitzar aquest llibre també es va basar en el fet que el Corpus de l'PLSC esmentat anteriorment també l'havia escollit per obtenir narracions d'un grup de signants nadius d'LSC (Barberà, Quer & Frigola, 2015), i perquè és un llibre extensament utilitzat per a l'estudi de diferents aspectes de llengües parlades i signades.

■ 3.1.3 Procediments

Un total de 17 estudiants van respondre el qüestionari de metadades, que proporcionava informació personal necessària per determinar el perfil lingüístic dels aprenents d'L2. D'aquests, se'n van escollir un total de vuit participants. El primer criteri per a la selecció de participants va ser el nivell de formació, ja que inicialment es va creure necessari tenir dos participants de cada nivell. A continuació, només vam buscar estudiants que havien començat a aprendre l'PLSC al començament del grau i que no tinguessin coneixements previs d'altres llengües de signes. A més, es van excloure els estudiants que utilitzaven de manera freqüent l'PLSC en el seu treball o amb membres de la família. Hi va haver un estudiant esquerrà que no va ser escollit per tal de mantenir la uniformitat de mà activa entre els participants.

Els quatre participants seleccionats per a l'estudi pilot van realitzar de manera individual una tasca on havien de reproduir en LSC la història de la granota del llibre esmentat anteriorment. Abans de començar la sessió, es va lliurar als participants el formulari empíric de protecció de dades. Se'ls va permetre temps per llegir-lo, fer preguntes i, finalment, datar-lo i firmar-

lo. Després d'haver donat l'autorització per a la filmació i l'ús posterior dels seus enregistraments, es va guiar els participants per començar la tasca. Això incloïa la visualització d'un vídeo en un ordinador portàtil en el qual una signant Sorda nadiua els explicava les instruccions: mirar atentament la història de la granota, memoritzar-ne els detalls i fer-ho amb el temps necessari que ells creien. Un cop mirat i memoritzat, els aprenents d'LSC deixaven el llibre de banda i s'havien de col·locar davant la càmera i explicar la història com si l'expliquessin a un signant nadiu. Mentre produïen el discurs, cap dels investigadors mirava el que produïen per tal d'evitar mirades indesitjades cap a la seva direcció. Aquest procediment difereix dels mètodes d'obtenció de dades utilitzats al Corpus de l'LSC, en què els signants nadius sempre produeixen el discurs signat a un signant nadiu i mai en direcció directa a la càmera, amb l'objectiu d'obtenir un discurs el més natural i espontani possible (Barberà, Quer & Frigola, 2015). Tanmateix, a Frederiksen i Mayberry (2016), els signants van produir les seves narracions tant per a un destinatari real com per a una càmera i, segons els autors, no es van trobar diferències significatives entre aquests dos contextos d'enregistrament.

■ 3.2 Anotació de les dades

Els quatre vídeos dels aprenents d'LSC i els dos vídeos de signants nadius van ser anotats amb l'eina d'anotació multimodal ELAN, un programa creat pel Max Planck Institute for Psycholinguistics, The Language Archive, Nijmegen (Països Baixos). L'ELAN permet l'anotació sincronitzada entre les dades principals en llengua de signes i les corresponents glosses i etiquetes. A continuació, presentem una descripció detallada de com vam dur a terme l'anotació i quins aspectes principals vam tenir en compte.

■ 3.2.1 Segmentació del discurs

La investigació en llengües signades ha hagut d'enfrontar-se a la pregunta sobre què cal considerar una oració en llengua de signes. Crasborn (2007) ofereix una descripció històrica de com han tractat els diferents estudis aquest tema i menciona específicament dos aspectes difícils d'explicar sota el paraigua de la investigació en llengües escrites: la simultaneïtat per l'existència de diferents articuladors i la definició del que funciona com a predicat. Per aquest motiu, sovint les aproximacions sintàctiques no són suficients per a la segmentació del discurs signat. Tal com esmenten Gabarró-

López i Meurant (2014), diversos estudis han utilitzat la prosòdia per a dur a terme una segmentació que reflecteixi, almenys fins a cert punt, l'organització sintàctica del discurs signat. Els fenòmens fonològics i fonètics en llengües parlades existeixen de manera comparable a les llengües signades i contribueixen a marcar els límits entre els segments prosòdics (Nespor & Vogel, 2007). Aquests inclouen signes manuals que inclouen retencions de signes (és a dir, pauses), reducció de signes i signes “palm-up” (palmells amunt) (Figura 10), així com també marcadors no manuals com aclucar els ulls, moviment del cap, canvi de direcció de la mirada i canvi d'expressió facial (Gabarró-López & Meurant, 2014; Nespor & Sandler, 1999). Aquests marcadors s'articulen sovint de manera simultània.

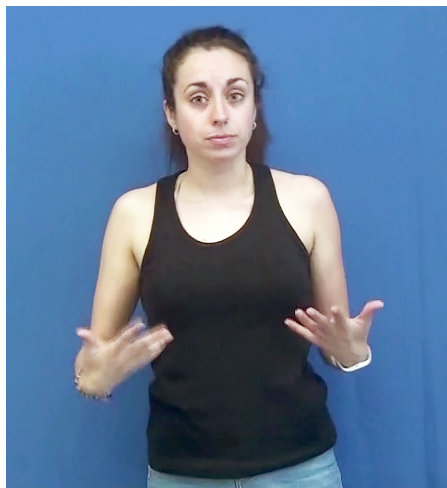

Figura 10. Signe PALM-UP

Després d'haver decidit adoptar una aproximació predominantment prosòdica a la segmentació, les sis narracions es van segmentar en enunciats fonològics, a partir de la descripció de Gabarró-López i Meurant (2014). Els marcadors tinguts en compte per a la segmentació prosòdica són els següents (ordenats per freqüència d'ús i coincidents amb les troballes de Gabarró-López & Meurant, 2014): pausa entre els signes manuals, parpelleig amb moviment del cap, canvi en la posició del cap amb canvi en la direcció de la mirada, mantenir el signe, parpelleig, palmells amunt. Com hem esmentat abans, la combinació d'aquests marcadors és freqüent. A la Figura 11 es mostra un exemple d'aquest tipus de marcatge prosòdic. Entre els signes TROBAR i MIRALL, podem observar un parpelleig, així com

també un canvi en la posició del cap i les celles que caracteritzen aquestes pauses prosòdics. També, entre les Figures b i c podem observar un canvi en la direcció de la mirada dels ulls i l'expressió facial.

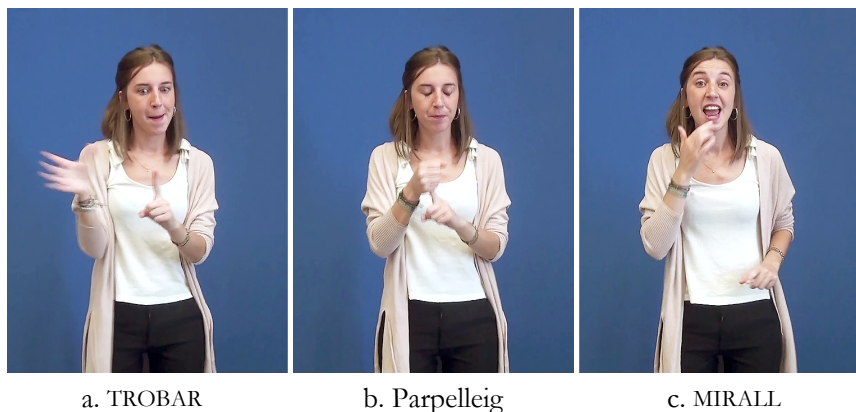

Figura 11. Exemple de marca de segmentació prosòdica

■ 3.2.2 Anotació dels referents, expressions referencials i funció discursiva

La segmentació prosòdica de les narracions va ser crucial perquè permet una unitat sistemàtica de partició del discurs en els sis vídeos, necessària per comparar el control de la referència. Concretament, és important poder comptar el nombre total d'enunciats i identificar el tipus d'expressió de referència (noms, pronoms, pronoms nuls, classificadors i marcadors no manuals del canvi de rol). Es va comptabilitzar el nombre de vegades que s'havien utilitzat les diferents expressions de referència per dur a terme les tres funcions de discurs diferents: la introducció, el manteniment i la re-introducció del referent. Després, es van utilitzar diferents nivells de codificació per a cada tipus d'expressió de referència utilitzat per a remetre al referent discursiu en cada enunciat, tot adaptant les categories de Frederiksen i Mayberry (2016). La Taula 1 mostra les categories establertes per a aquesta codificació i els tipus d'expressions que pertanyen a aquestes categories.

Categoria referencial	Expressió referencial
Expressió nominal	Nom Sintagma nominal (ix nom; nom ix; nom CL; CL nom)
Pronom	Pronoms
Pronoms nuls	Verbs invariables i de concordança
Classificadors	Entitat, part del cos, manipuladors, descriptius
Marcadors no manuals de canvi de rol	Direcció de la mirada, posició del cap, inclinació del tors, expressió facial

Taula 1. Categories referencials i tipus d'expressions referencials

Els marcadors no manuals de canvi de rol poden tenir abast sobre diversos signes, és a dir, en contextos de canvi de rol s'utilitzen verbs (de concordança i invariables) i predicats classificadors. Això és problemàtic per al tipus de procediment de codificació utilitzat en l'anàlisi de dades, on només es pot triar un tipus d'expressió de referència per enunciat prosòdic. A Frederiksen i Mayberry (2015) només es codificava el predicat. Aquest procediment, malauradament, elimina de les dades la importància crucial de la marca no manual del canvi de rol per al control de referència en les narracions, ja que el tipus d'expressió de referència per als contextos de rol en l'estudi sobre l'ASL es marcava generalment com a pronom nul a causa de la manca de marques explícites. Tanmateix, per als verbs de concordança i invariables que s'utilitzen amb els marcadors no manuals de canvi de rol, no és el cas que la informació de referència sigui inexistente. Segons Herrmann i Steinbach (2012), des d'una perspectiva sintàctica, el canvi de rol es pot analitzar com una expressió dística, els no manuals de la qual concorden amb el signant i l'interlocutor del context transferit. Per aquest motiu, incloure el component no manual del canvi de rol com un tipus d'expressió referencial esdevé crucial en els estudis del control de la referència i cal tenir en compte el seu abast en els verbs de concordança i invariables.

El cas dels predicats classificadors és molt menys clar. Barberà i Quer (2018) discuteixen la relació entre classificadors semàntics i el canvi de rol, i van comprovar que, en les seves dades, el canvi de rol és fonamental per tal que les configuracions manuals dels classificadors de parts del cos s'associïn correctament amb el referent del discurs concret. Tot i així, això pot dependre del context del discurs. En l'estudi esmentat, la mateixa configuració Q (Figura 4) s'utilitzava per referir-se tant a les potes d'una llebre com al musell d'un ós. En aquest cas, els marcadors no manuals eren necessaris per desambiguar entre tots dos.

El següent pas del procés de codificació va ser definir la funció de discurs de cadascuna de les expressions de referència. La Taula 2, adaptada de Gullberg (2006), mostra les definicions d'introducció, manteniment i reintroducció de referents en el discurs utilitzats per a la present anàlisi. S'han utilitzat definicions similars en altres estudis sobre control de referència (Perniss & Özyürek, 2014; Frederiksen & Mayberry, 2015, 2016; Bel, Ortells & Morgan, 2014). Un cop finalitzat, es van comptabilitzar el tipus de funcions que s'utilitzaven per a cada expressió de referència, els resultats de la qual es presenten al següent apartat.

Funció discursiva	Definició
Introducció	Primera menció del referent, en qualsevol posició de l'enunciat.
Manteniment	Referent que ha aparegut en l'enunciat anterior (en qualsevol posició) i que en el següent enunciat apareix com a tòpic.
Reintroducció	Referent que es reintrodueix com a tòpic sense haver aparegut en l'enunciat precedent.

Taula 2. Funcions discursives i definicions

■ 3.2.3 Anotació del canvi de rol i del component no manual

Per a l'anotació del canvi de rol, es van identificar els diferents segments i es van anotar les diferents marques no manuals característiques del rol, com són el canvi en la direcció de la mirada, la posició del cap, els moviments del tors i el canvi en l'expressió facial (Frigola & Quer, 2006). A la Figura 12 i a la Figura 13 es pot observar un exemple de canvi de rol de la mostra nadiua i de la mostra L2.

Figura 12. Signant nadiu en context de canvi de rol

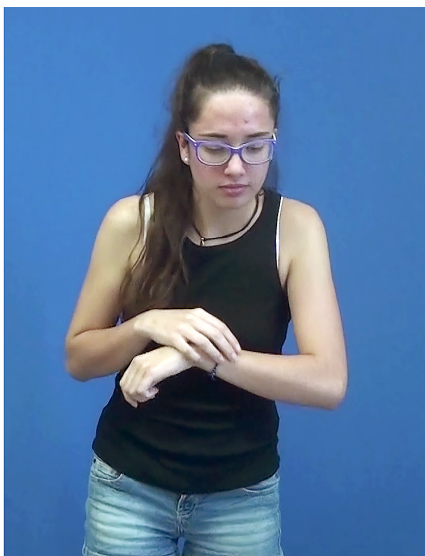

Figura 13. Signant L2 en context de canvi de rol

■ 4 Resultats i discussió

Reprenem a continuació les hipòtesis resumides que han motivat aquest estudi i les contrastarem amb els resultats de les dades:

H1: Els aprenents d'LSC sobreproduiran pronoms i noms per tal de mantenir els referents. Pot ser que aquest excés tingui més protagonisme en els nivells d'aprenentatge inferiors.

H2: A mesura que augmenta el grau d'aprenentatge d'LSC, disminuirà el nombre de signes que s'utilitzen com a pronoms explícits. Això és en part motivat per l'ús d'estructures més típiques de l'LSC, com són el canvi de rol i les construccions de classificadors.

H3: Els aprenents d'LSC, en general, faran servir correctament la mirada i la posició del cap per marcar el canvi de rol.

Dels sis vídeos analitzats en aquest estudi, es van trobar un total de 326 enunciats prosòdics durant el procés de segmentació, 131 dels quals pertanyen a les narracions dels signants nadius i 195 a les quatre narracions d'L2. La reproducció de la història dels signants nadius inclou entre 53 i 78

enunciats, amb una mitjana de 65,5. Per la seva banda, les narracions dels signants L2 oscil·laven entre 42 i 55 enunciats, amb una mitjana de 48,75.

Seguint Frederiksen i Mayberry (2015), presentem la comparació entre la mostra nadiua i la mostra L2 pel que fa a la distribució d'expressions de referència entre les tres funcions del discurs: introducció, manteniment i reintroducció. La Taula 3 mostra aquestes proporcions per a la mostra nadiua en conjunt, la mostra de L2 en conjunt i cadascun dels signants L2 de forma individual (1er, 2n, 3r i 4t any del grau acadèmic).

	Introducció	Manteniment	Reintroducció	Total
Nadius	9% (11)	58% (72)	33% (41)	124
L2	10% (19)	65% (123)	25% (48)	190
1r any	9% (4)	72% (34)	19% (9)	47
2n any	10% (5)	54% (28)	35% (18)	51
3r any	6% (3)	72% (36)	22% (11)	50
4t any	16% (7)	59% (25)	24% (10)	42

Taula 3. Proporció (casos) de funcions discursives per grup/individu

Tot i que l'anàlisi estadística posterior d'aquestes dades queda fora de l'abast d'aquest article, a la Taula 3 podem observar que el conjunt del grup L2 utilitza una proporció semblant al grup nadiu en cada funció discursiva, amb alguna variació entre els membres individuals. El grup L2 en general utilitza una proporció més elevada de contextos mantinguts i una menor proporció de reintroducció en comparació amb el grup nadiu. El que és interessant d'aquestes dades és que sembla que la reintroducció es produeix entre un 19% i un 35% de les vegades pels signants L2 de primer i segon any. Això és bastant elevat en comparació amb el 7% de la mostra nadiua i el 14% per a la mostra de L2 a Frederiksen i Mayberry (2015), on el material d'obtenció de les dades només tenia un referent animat. Les mateixes autores assenyalen que el material podria haver estat una possible limitació al seu estudi. A més, el nombre d'enunciats totals dels dos grups és de 42 a 78. Això difereix de les dades de Bel, Ortells i Morgan (2014), ja que alguns dels seus participants van produir narracions de fins a nou enunciats. Discursos més breus requereixen pocs contextos de manteniment i reintroducció. Per aquesta raó, la reproducció de la història de la granota és un material molt adequat per aquest tipus d'estudi on les diferents funcions de introducció, manteniment i reintroducció apareixen més productivament.

Després d'haver establert que els signants d'L2 realitzaven de manera similar les funcions discursives en general, ens hem preguntat si, dins de cada context de discurs, s'han utilitzat les mateixes proporcions d'expressions de referència entre els dos grups. Aquí incloem també les dades individuals d'L2, ja que ens ajudaran a comprendre millor com afecta el nivell d'adquisició dels estudiants sobre la seva capacitat de controlar la referència a través del discurs. La Taula 4 està dedicada a la proporció d'expressions de referència per tipus i grup per a la introducció. La Taula 5 i la Taula 6 presenten les mateixes dades per als contextos de manteniment i reintroducció.

Introducció						
	Expressió nominal	Pronom	Pronom nul	Classificadors	Marcadors no manuals de canvi de rol	Total
Nadius	91% (10)	0% (0)	0% (0)	9% (1)	0% (0)	11
L2	100% (19)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	19
1r any	100% (4)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	4
2n any	100% (5)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	5
3r any	100% (3)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	3
4t any	100% (7)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	7

Taula 4. Proporció (casos) d'expressions referencials per tipus i grup/individual per a la introducció

Manteniment						
	Expressió nominal	Pronom	Pronom nul	Classificadors	Marcadors no manuals de canvi de rol	Total
Nadius	10% (7)	0% (0)	12% (9)	36% (26)	40% (30)	72
L2	13% (16)	6% (7)	15% (18)	10% (12)	57% (70)	123
1r any	3% (1)	12% (4)	24% (8)	3% (2)	56% (19)	34
2n any	7% (2)	0% (0)	25% (7)	14% (4)	54% (15)	28
3r any	19% (7)	8% (3)	6% (2)	8% (3)	58% (21)	36
4t any	24% (6)	0% (0)	4% (1)	12% (3)	60% (15)	25

Taula 5. Proporció (casos) d'expressions referencials per tipus i grup/individual per al manteniment

	Reintroducció					Total
	Expressió nominal	Pronom	Pronom nul	Classificadors	Marcadors no manuals de canvi de rol	
Nadius	66% (27)	0% (0)	0% (0)	20% (8)	15% (6)	41
L2	73% (35)	2% (1)	4% (2)	13% (6)	8% (4)	48
1r any	33% (3)	11% (1)	22% (2)	11% (1)	22% (2)	9
2n any	89% (16)	0% (0)	0% (0)	1% (1)	1% (1)	18
3r any	90% (10)	0% (0)	0% (0)	0% (0)	10% (1)	11
4t any	60% (6)	0% (0)	0% (0)	40% (4)	0% (0)	10

Taula 6. Proporció (casos) d'expressions referencials per tipus i grup/individual per a la reintroducció

Les dades de la Taula 4 mostren que la introducció es fa gairebé per unanimitat mitjançant l'ús d'expressions nominals. Això és coherent amb la hipòtesi que els referents discursius poc accessibles (és a dir, els que encara no s'han presentat al discurs) es referencien a partir de marcadors d'accessibilitat baixa. Els estudiants, fins i tot els que es troben a nivells inferiors, semblen dominar aquest aspecte. El cas en què s'utilitza un classificador per a la introducció en la mostra nadiua és un classificador descriptiu, que és un marcador d'accessibilitat baix segons la jerarquia d'accessibilitat proposada per Frederiksen i Mayberry (2016). Això vol dir que, encara que potser aquest cas és infreqüent, no és necessàriament sorprenent.

Pel que fa a la sobreproducció de pronoms en contextos de manteniment, sembla ser que, encara que dos dels estudiants utilitzaven pronoms (1r i 3r anys), aquesta no era una expressió de referència freqüent. Del total de les expressions de referència dels dos estudiants utilitzats per al manteniment, només el 12% i el 8% eren pronoms explícits. De la mateixa manera, l'ús del pronom explícit només el trobem utilitzat una vegada per a l'estudiant de primer curs en un context de reintroducció. Aquestes troballes són similars a les de les dades de Frederiksen i Mayberry (2016) en què menys d'un 1% i poc més del 7% de les expressions de referència de la mostra de L2 per a manteniment i reintroducció eren pronoms. Aquestes dades, molt diferents de Bel, Ortells i Morgan (2014) en què s'utilitzaven pronoms aproximadament el 45% de les vegades per al manteniment, van en contra de la Hipòtesi 1 d'aquest estudi. Com que l'adquisició d'L2 es compon de multitud de factors, aquests resultats poden ser motivats per la tasca d'obtenció de dades, el perfil d'estudiants informants, la seva expe-

riència amb l'LSC i la manera i estil d'instrucció que han rebut. Tanmateix, els resultats de la investigació de Frederiksen i Mayberry (2016), recolzats en aquest estudi pilot, fan sorgir la pregunta de què fa que els estudiants de llengües de signes utilitzin pronoms més sovint que en els discursos nadius.

Després de separar contextos en els quals es van utilitzar marcadors no manuals de canvi de rol per indicar referents prominents en un determinat moment, les dades mostren que els estudiants d'L2, com els seus homòlegs signants nadius, tenen una clara preferència per l'ús del component no manuals del canvi de rol en la funció de manteniment del referent, amb un 40% per a nadius i un 57% per a tots els nivells d'estudiants L2. Remarcablement, els estudiants d'L2 eren força iguals entre ells pel que fa a la proporció de canvi de rol que s'utilitza per mantenir un referent (54% a 60%), malgrat les grans diferències en la quantitat de temps dedicat a l'aprenentatge d'LSC. Tal com hem presentat a la Hipòtesi 2, sembla ser el cas que el canvi de rol substitueix l'ús dels pronoms explícits. El que és inesperat és que fins i tot estudiants de nivells baixos en el seu procés d'adquisició poden fer-ne ús amb aquesta finalitat. Els quatre participants van fer servir més el canvi de rol que el grup nadiu, cosa que sembla estrany tenint en compte que el canvi de rol no té una contrapartida directa en les llengües parlades (l'equivalència podria ser utilitzar una determinada prosòdia en el discurs directe). Una qüestió que cal plantejar és si les marques no manuals de canvi de rol, similars als pronoms ja que marquen explícitament el referent, es podrien considerar també una estratègia de compensació utilitzada pels estudiants de llengua de signes com a L2 a la interfície sintaxi-discurs, especialment quan es requereix, en canvi, un ús altament qualificat de les construccions de classificador proporcionat pel tipus de material d'obtenció de dades, com és el cas de la història de la granota, on diferents personatges animats es mouen en diferents escenaris. L'ús de la inclinació del tors és interessant ja que és la marca visual més explícita de totes i només s'utilitza la meitat de les vegades pels nadius segons Herrmann i Steinbach (2012) en DGS. Es pot donar el cas que els signants d'L2 utilitzin el cos més sovint per tal que la referència sigui el més explícita possible i per alleujar la càrrega cognitiva. La resposta a aquesta pregunta queda fora de l'abast d'aquest article. Tanmateix, les dades que indiquen una baixa utilització de pronoms i classificadors i un alt ús de marques no manuals pel canvi de rol podrien suggerir una connexió amb la investigació sobre les dificultats en aquest nivell d'ús de la llengua i les possibles compensacions dels estudiants d'L2.

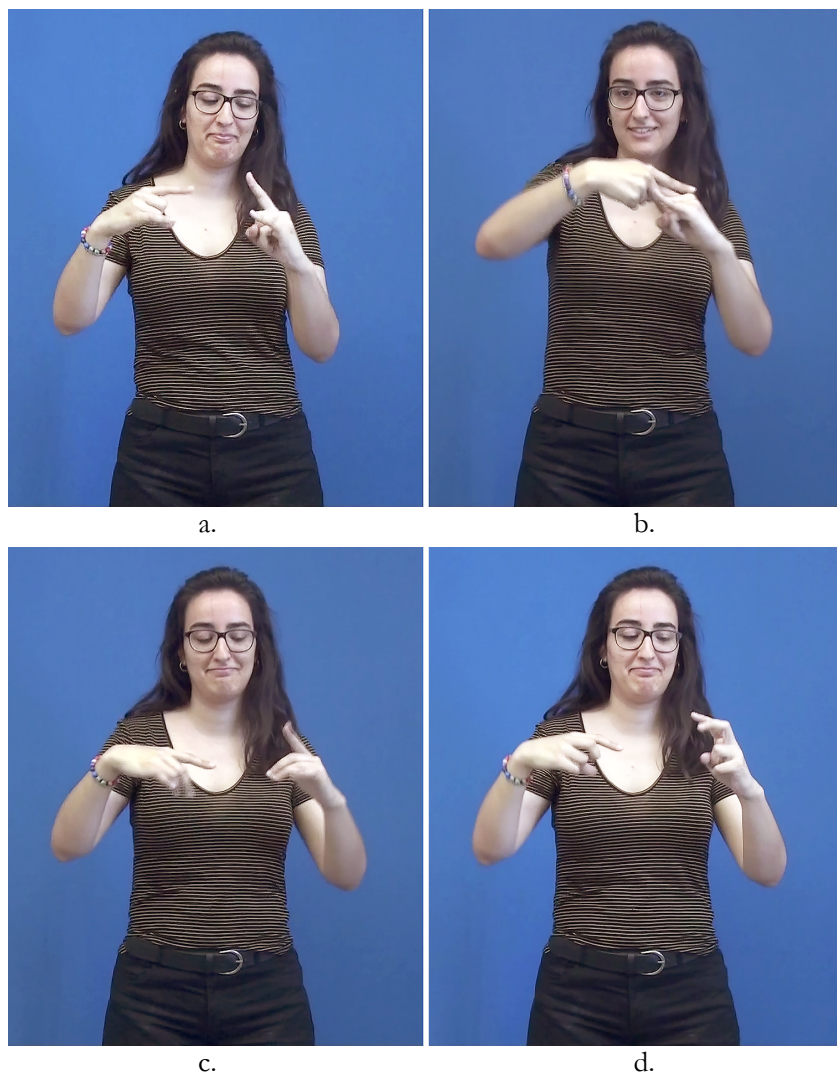

Figura 14. Exemple de dificultat d'articulació simultània de dos classificadors

També es dona el cas que, mentre que els classificadors semblen una estratègia de manteniment crucial per a la mostra nadiua, utilitzada un 36% de les vegades per a aquest tipus de funció de discurs, els estudiants d'L2

només l'utilitzen entre un 3 i un 14% de les vegades amb la mateixa funció. Sembla que aquestes estructures són difícils de dominar per als estudiants d'L2, cosa que es podria deure a diversos factors. La informació que codifiquen els classificadors és d'una gran riquesa: inclou el moviment, la localització, l'orientació, entre d'altres aspectes, i sovint es pot combinar amb el canvi de rol i es poden expressar dos referents de manera simultània gràcies a l'articulació de les dues mans i del tors. La dificultat amb la simultaneïtat es pot observar també en la narració dels estudiants de 4t curs. La Figura 14 (pàgina anterior) mostra un moment en què l'estudiant atura el discurs signat i es mira les mans amb l'objectiu d'articular de manera correcta l'expressió simultània de dos referents. En aquest cas concret, es tracta del noi pujant al llom del cérvol. La mà activa de la signant articula el classificador d'entitat de persona dreta i la mà passiva articula el classificador d'entitat de les banyes del cérvol.

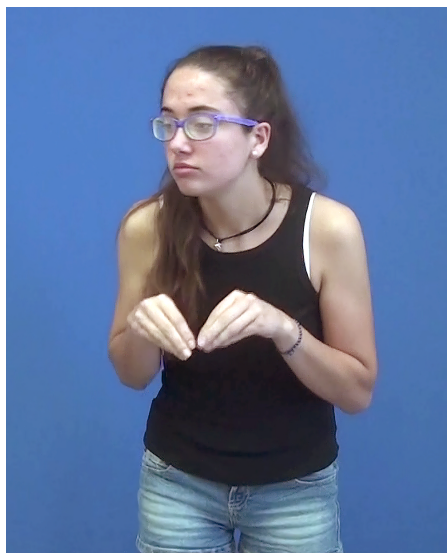

Figura 15. Exemple de classificador de part del cos combinat amb canvi de rol

Si bé els estudiants de cursos superiors també tornen a reprendre aquesta part de la història d'aquesta manera, estructures complexes com aquesta, que també tenen lloc a la interfície sintaxi-discurs, poden conduir a estudiants de nivell inferior a recórrer a determinades estratègies de compensació. Per exemple, per representar aquest mateix esdeveniment mostrat a la Figura 14, l'estudiant de 1r curs va utilitzar el canvi de rol expressat

amb les potes del cérvol representades a través d'un classificador de part del cos (Figura 15, pàgina anterior). Utilitzar els classificadors d'entitat articulats simultàniament a les dues mans permet que aquest esdeveniment i, en particular, la posició del noi respecte al cérvol sigui expressada de manera molt clara. En canvi, utilitzar el canvi de rol amb un classificador de part del cos per representar el cérvol ho converteix en una opció cognitivament menys complexa per a estudiants de nivell inferior, ja que no requereix el manteniment simultani de múltiples referents.

Un altre fenomen interessant que semblava produir-se en moments concrets de les narracions dels estudiants d'L2 és l'ambigüitat dels referents. Si bé tant la mostra nadiua com la mostra L2 preferien en general les expressions nominals per a la funció de la reintroducció, hi va haver dos casos en la narració de l'estudiant de 1r curs en què s'utilitzava un pronom nul. Si no hagués estat pel material més explícit després d'aquests contextos, els pronoms nuls emprats d'aquesta manera sovint condueixen a l'ambigüitat dels referents (per exemple, a causa d'un pronom nul no es va saber immediatament si s'estava reintroduint el noi o bé el gos en aquell enunciat en particular). L'ambigüitat dels referents també es va produir en alguns casos en què es va utilitzar el canvi de rol. Això es va deure a l'ús de les marques no manuals de canvi de rol de manera poc clara.

Seguint aquesta darrera idea, analitzarem ara el segon conjunt important de dades que provenen d'aquest estudi pilot. És a dir, l'ús de quatre marcadors no manuals per establir els contextos de canvi de rol, que inclouen la inclinació del tors, el canvi en la direcció de la mirada, el canvi en la posició del cap i el canvi en l'expressió facial. Els resultats d'aquestes dades es mostren a la Taula 7.

	Inclinació del tors	Direcció de la mirada	Posició del cap	Expressió facial	Total
Nadius	25% (13)	81% (41)	60% (31)	92% (48)	52
L2	60% (72)	67% (82)	65% (80)	68% (83)	122
1r any	74% (25)	91% (31)	91% (31)	59% (20)	34
2n any	80% (20)	72% (18)	76% (19)	100% (25)	25
3r any	67% (14)	81% (17)	81% (17)	100% (21)	21
4t any	31% (13)	38% (16)	31% (13)	40% (17)	42

Taula 7. Proporció (casos) d'ús dels components no manuals del canvi de rol utilitzats per grup/individual

Cal esmentar que els percentatges no sumen el 100%. Això es deu, naturalment, al fet que els marcadors no manuals s'articulen moltes vegades simultàniament. Per exemple, a la mostra nadiua es va fer servir l'expressió facial 48 vegades i la direcció de la mirada 41 vegades sobre el mateix total de 52 casos (92% i 81%, respectivament). En comparació amb l'estudi de Herrmann i Steinbach (2012) sobre el canvi de rol dels marcadors no manuals observats en les narracions nadiues de DGS, les dades actuals de la mostra nadiua d'LSC coincideixen respecte a l'expressió facial i la direcció de la mirada. De fet, només es troba un canvi de posició del cap per part d'aquests signants d'LSC, mentre que els participants de l'estudi en DGS van produir aquest moviment del cap durant un 77% de les vegades. A més, s'observa una inclinació del tors en un 25% dels contextos de canvi de rol en nadius d'LSC i en un 48% en la mostra en DGS.

El que és interessant en aquestes dades és la freqüència amb què s'utilitza la inclinació del tors per marcar el canvi de rol a la mostra L2 (en consonància amb la Hipòtesi 3). Proporcionalment, hi ha un rang del 31% al 80% i una mitjana del 60% entre els quatre signants. Com s'ha comentat abans, la sobreproducció d'aquest marcador no manual en el discurs signat L2 de nivell inferior pot tenir alguna cosa a veure amb la idea de Sorace (2009) que els estudiants d'L2 sobrecompensen en el control de referència a causa d'una elevada càrrega cognitiva a la interfície sintaxi-discurs. Si bé en estudis previs els resultats ho mostraven amb un ús excessiu dels pronoms explícits, en aquestes dades els pronoms no juguen un paper significatiu en el control de la referència. Els marcadors no manuals de canvi de rol, però, semblen estar presents fins i tot en els primers nivells d'adquisició i poden ajudar els estudiants a compensar les dificultats d'aquesta interfície quan se solen utilitzar estructures especialment complicades, com ara classificadors.

Seguint l'enfocament que considera que els marcadors no manuals del canvi de rol són similars als pronoms, a causa de la manera en què tots dos mecanismes indiquen els llocs d'espai en el discurs signat per indicar determinats referents, proposem la següent jerarquia d'accessibilitat representada a la Figura 16 (pàgina següent). Coincidint amb Frederiksen i Mayberry (2016), les expressions nominals i els classificadors descriptius són expressions més plenes que es consideren marcadors d'accessibilitat més baixos, ja que s'utilitzen més sovint per a la introducció, mentre que els classificadors semàntics, de manipulació i de part del cos són marcadors d'accessibilitat més alts, ja que són preferits en contextos de manteniment.

Accessibilitat del referent

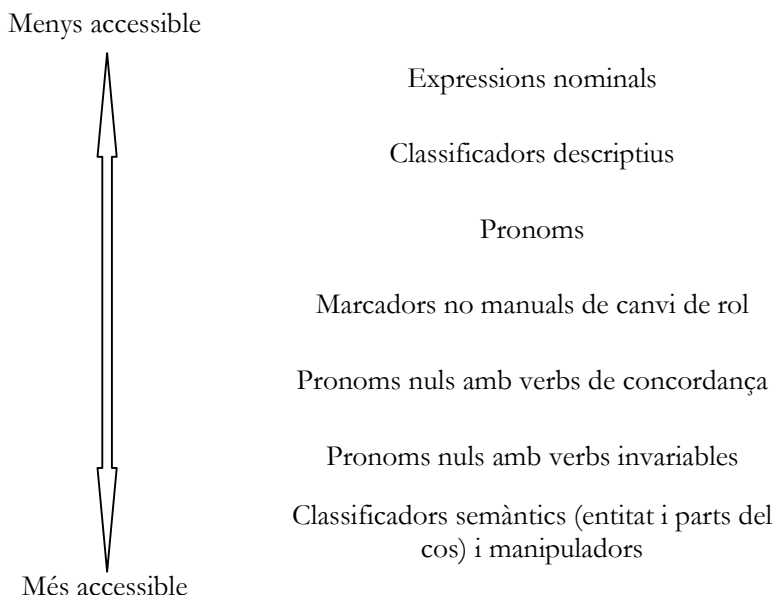

Figura 16. Proposta de jerarquia d'accessibilitat, que inclou el components no manual del rol com a expressió referencial

És important destacar que els marcadors no manuals de canvi de rol s'han inclòs a la jerarquia d'accessibilitat com a categoria pròpia i no com a part dels pronoms nuls. Es consideren expressions més lleugeres de referència quan es comparen amb els pronoms explícits motivat pel fet que de vegades només és un canvi de direcció de la mirada ràpid o un lleuger canvi en l'expressió facial que marca el canvi de rol. De la mateixa manera, aquestes expressions no manuals són vistes com a expressions més plenes que els pronoms nuls, ja que es tracta de marcadors explícits que contribueixen a evitar l'ambigüitat referencial.

■ 5 Conclusions

L'objectiu general d'aquest estudi ha estat augmentar el coneixement sobre la llengua de signes, el control de la referència en LSC i l'adquisició L2 en diferents modalitats de llengües. Més concretament, aquest article ha ana-

litzat quin paper juguen les diferències de modalitat, com en el canvi de rol i en els classificadors, i quin efecte té la interfície sintaxi-discurs sobre la capacitat dels estudiants adults d'L2 per controlar la referència en el discurs narratiu. Les expressions referencials, tant per a les llengües parlades com signades, s'inclouen en una jerarquia d'accessibilitat que dicta quin tipus d'expressió s'ha d'utilitzar en determinats contextos en funció de l'accessibilitat del referent en qüestió en moments concrets del desenvolupament del discurs. S'ha proposat una nova jerarquia d'accessibilitat que inclou els marcadors no manuals de canvi de rol i classificadors, fet que caldria contrastar amb dades més extenses.

Les funcions discursives s'han tingut en compte en un sentit ampli, però l'abast d'aquest estudi pilot no ha pogut abarcar les diferències sintàctiques, és a dir, si el referent apareixia en funció de subjecte o d'objecte. La simultaneïtat també és una qüestió que caldria tractar com un aspecte únic i derivat de la modalitat. Finalment, les dades obtingudes aquí limiten saber si les mateixes regles de referència són aplicables en contextos de desplaçament de canvi de rol i d'altres que no siguin desplaçats. De totes maneres, cal tenir present que sense una descripció empírica ben establerta ni plenament acceptada dels fenòmens gramaticals en el discurs nadiu de les llengües de signes, el salt als estudis d'adquisició no és una tasca fàcilment assolible. Per a futures investigacions, serà crucial recollir corpus més grans de signants nadius, així com de signants L2 per poder treure conclusions estadísticament significatives sobre aquest tipus de dades. Amb tot, les dades trobades en aquest estudi pilot poden constituir les bases per a futures investigacions sobre aquest tema. ■

■ Referències

- Ariel, Mira (1990): *Assessing noun-phrase antecedents*, London, UK: Routledge.
- (2001): «Accessibility theory: An overview», in: Sanders, Ted / Schilperoord, Joost / Spooren, Wilbert (eds.): *Text Representation: Linguistic and Psycholinguistic Aspects*, Amsterdam: John Benjamins, 29–87.
- Barberà, Gemma (2009): «Choice of referring expressions in Catalan Sign Language (LSC): pronouns and classifiers», presentació a Sign Language Colloquium, Radboud University Nijmegen, 22 octubre.
- / Quer, Josep. (2018): «Nominal referential values of semantic classifiers and role shift in signed narratives», in: Hübl, Annika / Steinbach,

- Markus (eds.): *Linguistic Foundations of Narration in Spoken and Sign Languages*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 251–274.
- / — / Frigola, Santiago (2015): «Primers passos cap a la documentació de discurs signat: el projecte pilot de constitució del corpus de la llengua de signes catalana», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 25, 287–302.
- Beer Furtado, Hanna (2018): *Reference Control in the Narratives of Adult Second Language Learners of Brazilian Sign Language (Libras)*, Barcelona: Universitat de Barcelona (tesi de màster).
- Bel, Aurora, / Ortells, Marta / Morgan, Gary (2014): «Reference control in the narratives of adult sign language learners», *International Journal of Bilingualism* 19:5, 608–624.
- Crasborn, Onno (2007): «How to recognise a sentence when you see one», *Sign Language & Linguistics* 10:2, 103–111.
- Frederiksen, Anne Therese / Mayberry, Rachel (2015): «Tracking reference in space: How L2 learners use ASL referring expressions», in: Grillo, Elizabeth / Jepson, Kyle (eds.): *Proceedings of the 39th Annual Boston University Conference on Language Development*, Somerville, MA: Cascadilla Press, 165–177.
- / — (2016): «Who's on First? Investigating the referential hierarchy in simple native ASL narratives», *Lingua* 180, 49–68.
- Frigola, Santiago / Quer, Josep (2006): «The workings of indexicals in role shift structures in Catalan Sign Language (LSC)», in: *Actes del 7è Congrés de Lingüística General*, Barcelona: Universitat de Barcelona (CD-rom).
- Gabarró-López, Sílvia / Meurant, Laurence (2014): «When nonmanuals meet semantics and syntax: a practical guide for the segmentation of sign language discourse», in: Crasborn, Onno et al. (eds.): *6th Workshop on the Representation and Processing of Sign Languages: Beyond the Manual Channel*, s.l.: LREC, 55–61.
- Givón, Talmy (ed.) (1983): *Topic continuity in discourse: A quantitative cross-language study*, Amsterdam: John Benjamins.
- Gullberg, Marianne (2006): «Handling discourse: Gestures, reference tracking, and communication strategies in early L2», *Language Learning* 56:1, 155–196.
- Gundel, Jeanette / Hedberg, Nancy / Zacharski, Ron (1993): «Cognitive status and the form of referring expressions in discourse», *Language* 69, 274–307.

- Hendriks, Henriëtte (2003): «Using nouns for reference maintenance: A seeming contradiction in L2 discourse», in: Giacalone Ramat, Anna (ed.): *Typology and Second Language Acquisition*, Berlin / Boston: De Gruyter Mouton, 291–326.
- Herrmann, Annika / Steinbach, Markus (2012): «Quotation in sign languages: A visible context shift», in: van Alphen, Ingrid / Buchstaller, Isabelle (eds.): *Quotatives*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 203–228.
- Kurz, Kim / Mullaney, Kellie / Occhino, Corrine (2019): «Constructed action in American Sign Language: A look at second Language learners in a second modality», *Languages* 4:4, 90.
- Lillo-Martin, Diane (2012): «Utterance reports and constructed action», in: Pfau, Roland / Steinbach, Markus / Woll, Bencie (eds.) *Sign Language. An International Handbook*, vol. 1, Berlin: de Gruyter, 365–387.
- / Quadros, Ronice Müller de (2011): «Acquisition of the syntax-discourse interface: The expression of point of view», *Lingua*, 121:4, 623–636.
- Mayer, Mercer (2009): *Rana, ¿dónde estás?*, Madrid: Cuatro Azules.
- McKee, Rachel / Schembri, Adam / McKee, David / Johnston, Trevor (2011): «Variable “subject” presence in Australian Sign Language and New Zealand Sign Language», *Language Variation and Change* 23, 375–398.
- Montrul, Silvina (2011): «Multiple interfaces and incomplete acquisition», *Lingua* 121:4, 591–604.
- Nespor, Marina / Sandler, Wendy (1999): «Prosody in Israeli Sign Language», *Language and Speech* 42, 143–176.
- / Vogel, Irene (2007): *Prosodic Phonology*, Berlin: Mouton de Gruyter.
- Perniss, Pamela / Özyürek, Asli (2014): «Visible cohesion: A comparison of reference tracking in sign, speech, and co-speech gesture», *Topics in Cognitive Science* 7:1, 1–25.
- Pichler, Deborah Chen/ Koulidobrova, Helen (2015): «Acquisition of sign language as a second language», in: Marschark, Marc / Spencer, Patricia E. (eds.): *The Oxford Handbook of Deaf Studies in Language*, Oxford: Oxford University Press, 218–220.
- Quer, Josep (2011): «Reporting and quoting in signed discourse», in: Brendel, Elke / Meibauer, Jörg / Steinbach, Markus (eds.): *Understanding Quotation*, Berlin: De Gruyter, 277–302.

- (2016): «Reporting with and without role shift: sign language strategies of complementation», in: Pfau, Roland / Steinbach, Markus / Herrmann, Annika (eds.): *A Matter of Complexity: Subordination in Sign Languages*, Berlin / Boston: De Gruyter Mouton & Ishara Press, 204–230.
- / Rondoni, Eva M. / Barberà, Gemma / Frigola, Santiago / Aliaga, Delfina / Boronat, Josep / Gil, Joan M. / Iglesias, Pilar / Martínez, Marina (2005): *Gramàtica bàsica LSC*, Barcelona: FESOCA-Universitat de Barcelona.
- Sandler, Wendy / Lillo-Martin, Diane (2006): *Sign Language and Linguistic Universals*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sorace, Antonella (2011): «Pinning down the concept of “interface” in bilingualism», *Linguistic Approaches to Bilingualism* 1:1, 1–33.
- / Serratrice, Ludovica (2009): «Internal and external interfaces in bilingual language development: Beyond structural overlap», *International Journal of Bilingualism* 13:2, 195–210.
- White, Lydia (2011): «Second language acquisition at the interfaces», *Lingua* 121:4, 577–590.
- Wulf, Alyssa / Dudis, Paul / Bayley, Robert / Lucas, Ceil (2002): «Variable subject presence in ASL narratives», *Sign Language Studies* 3:1, 54–76.
- Ryan Matthew Simoens, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Campus Poblenou Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <rsimoens16@gmail.com>.
- Gemma Barberà Altimira, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Campus Poblenou Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <gemma.barbera.upf.edu>, ORCID: 0000-0003-0669-7243.